KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Klára Buzássyová, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, František Kočiš, Ivan Masár, Ján Oravec, Matej Považaj, Jozef Ružička, Anna Ryzková, Ján Sabol, Elena Smiešková

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 19 — ČÍSLO 6

OBSAH

UHLÁR, V.: O Gorazdovi, Metodovom nástupcovi, a o jeho mene 193
DVONČ, L.: Miesto výkladov o interpunkcii v základných jazykových príručkách 197
DVOŘÁKOVÁ-ŽIARANOVÁ, R.: Deminutíva v slovenčine a v ruštine alebo o neželateľnej hypertrofii deminutív v prekladoch z ruštiny 202
ŽIGO, P.: Prepisovanie a skloňovanie substantív v prekladoch z gruzínskej literatúry 209

Rozličnosti

Stláčacie gombíky — stláčačky. K. Hegerová 215
Copatý — vrkočatý. K. Palkovič 217

Správy a posudky

Nad obsahom 18. roč. časopisu Russkaja reč (1984). V. Dorotjaková 218
O terminologických a jazykových nedostatkoch učebnice pre robotnícky dorast. J. Štofa 221

Spytovali ste sa

Aerobic — erobik. E. Rísová 223

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 19 — ČÍSLO 6

O Gorazdovi, Metodovom nástupcovi, a o jeho mene

VLADO UHLÁR

1100. výročie smrti Konštantínovho brata Metoda 6. apríla 885, ktoré pripadlo na tento rok, je vhodnou príležitosťou venovať pozornosť aj jeho veľkému nástupcovi Gorazdovi a pouvažovať o pôvode mena *Gorazd* a o jeho tradícii.

Dejiny Veľkej Moravy sú u nás pomerne dobre známe. Historické vedomie o prvom spoločnom štáte našich predkov na Slovensku, Morave i v Čechách patrí medzi naše najvýznamnejšie národné tradície.

Keby však nebolo bývalo významnej byzantskej misie Konštantína (Cyrila) a Metoda k Rastislavovi a Svätoplukovi s pôsobením aj u Kocela v Zadunajsku, vedeli by sme o najstaršom dejinnom období našich národov veľmi málo. Pôsobenie Konštantína a Metoda a ich dielo má svetodejinný význam. Položilo pevné základy bohatej staroslovienskej vzdelanosti nielen v náboženskej oblasti, ale i všeobecnokultúrnej a štátovednej. Táto vzdelanosť sa po Metodovej smrti r. 885, po vyhnaní jeho žiakov a po rozvrátení Veľkej Moravy vnútornými rozpormi a rozbrojmi, ale najmä zhubnými nájazdmi výprav — hlavne bojovej jazdy maďarského kmeňového zväzu — plodne rozvíjala u južných a východných Slovanov, ale istý čas ešte aj v Čechách (Ľudmila a kňaža Václav, Sázavský kláštor). Stopy tejto vzdelanosti sa ohlášajú nielen u nás, ale aj u našich severných susedov v Poľsku.

V tomto príspevku sa zastavujeme pri mene a pôsobení jedného z najvýznamnejších žiakov Konštantína a Metoda, pri Metodovom nástupcovi Gorazdovi. V skutočnosti máme o ňom pozitívny iba jeden záznam v staroslovienskej legende *Život Metodov,* v ktorej pomerne stručne, ale veľmi výrazne sa spracúva priebeh misie solúnskych bratov až do Metodovej smrti roku 885. Táto legenda aj v protiklade k legen-

de *Život Konštantínov* vyniká značnou konkrétnosťou, ktorá je príznačná napr. pre náučnú prózu, preto je historicky vecnejšia, a teda je významným prameňom pre poznanie dejín Veľkej Moravy. Pravdivosť údajov obidvoch legiend potvrdzujú dobové i neskoršie pramene. O autorovi *Života Metodovho* niet istoty. Pre nás je však dôležité, že sa ako možný pôvodca tejto legendy spomína Metodov žiak *Gorazd.* Kritickým rozborom príslušnej časti legendy na možnosť Gorazdovho autorstva poukázal už Pavol Jozef Šafárik. Ide o tú časť *Života Metodovho,* v ktorej Metod po preložení celého *Starého zákona* (okrem kníh Makabejských) v očakávaní smrti určil za svojho nástupcu a pokračovateľa svojho diela práve Gorazda. V slovenskom preklade to znie takto:

> Ukázal im jedného z verných učeníkov svojich, zvaného Gorazdom, hovoriac: „Tento je vašej krajiny slobodný muž, učený dobre v latinských knihách, pravoverný."

Z tohto krátkeho citátu však vyplýva, že Gorazd neprišiel s byznatskou misiou z Carihradu, ale veľké vzdelanie nadobudol už predtým v latinskej škole, pravdepodobne na Morave alebo v Nitre. Bol členom *vládnúcej vrstvy, veľmož vychovaný pre kňazský stav a určený na* vysokú duchovnú hodnosť. Po príchode misie Konštantína a Metoda sa s vrúcnosťou a oddanosťou privinul k staroslovienskej reči a vzdelanosti. Usudzuje sa, že už za Metodovho života bol biskupom (od. r. 881). Metod ho poveril vedením najvyššieho veľkomoravského učilišťa. Oceňuje jeho múdrosť, vysoké vzdelanie v latinčine i staroslovienčine a vedomý si zaujatosti franského (nemeckého) kňazstva voči svojim žiakom, ktorí prišli s byzantskou misiou z krajov južných Slovanov, určil Gorazda za svojho nástupcu. Vedel, že mu nebudú môcť vyčítať cudzí a nízky pôvod a vzhľadom na latinské pôvodné školenie ani nedostatok pravovernosti. Takto mienil Metod zabezpečiť ďalšie pokojné trvanie svojho diela a jeho rozvíjanie. Preto Gorazda nemohol postihnúť ani neskorší náhly zvrat vo vývine — vyhnanie Metodových žiakov z Veľkej Moravy. Pravdepodobne ostal vo vlastnej krajine a aj vo vysokej hodnosti, ale o tom už niet písomných správ. Možnosť jeho života a účinkovania i po páde Veľkej Moravy v Malopoľsku podopiera kalendárium latinskej cirkvi zo 14. storočia v poľskej Viślici, kde uctievali Gorazda 17. júla. Je to v zhode i s východnou kresťanskou cirkvou, ktorá arcibiskupa Gorazda ako svätca uctievala 17. júla vo sviatku sedmopočetníkov.

Možno predpokladať Gorazdovu účasť aj na tvorbe najstaršej staroslovienskej pamiatky z nášho územia vôbec, t. j. na *Kyjevských listoch.* Je to zachovaný zlomok prekladu omšovej knihy západného latinského rítu. Takýto obrad Konštantín a Metod našli po prvých západných mi-

sionároch u nás v čase svojho príchodu, a preto nepoužívali už v Carihrade preloženú omšovú knihu byzantského rítu. Zlomok *Kyjevských listov* obsahuje iba trinásť stránok krátkych modlitieb na premenlivé časti desať omší sv. Petra, napísaných hlaholikou najstaršieho typu.

Text zachovaný v *Kyjevských listoch* svedčí o veľkom umeleckom nadaní prekladateľa v zhode s latinským originálom (najbližšie je latinský misál zo 6.—7. stor. z Padovy). Pozornosť si zaslúži najmä 20. modlitba zo 4. omše, pre ktorú sa nenašla latinská predloha, a je teda s najväčšou pravdepodobnosťou pôvodná. Je preniknutá hlbokým vlasteneckým cítením a obavami pred nápormi Nemcov, ale hlavne pred neskoršími nájazdmi starých Uhrov.

Na kráľovstvo naše, Pane,
milosťou svojou zhliadni.
A nevydaj, čo je naše, cudzím,
a neobráť nás za korisť
národom pohanským.
Skrze Krista, Pána nášho,
ktorý panuje s Otcom
i so Svätým (Duchom).

Pri nedostatku neskorších správ o Gorazdovi treba venovať pozornosť aj samému výskytu mena *Gorazd* u nás i za neskoršieho feudalizmu. Meno *Gorazd* (zapisované *Goras)* sa zachovalo v prímenách — priezviskách v Liptove: r. 1610 v Ružomberku, r. 1625 a 1633 v Liptovskej Sielnici, r. 1672 a 1688 v Liptovskom Mikuláši, r. 1725 a 1727 v Ľubeli, r. 1727 v Partizánskej Ľupči a r. 1771 v Ivachnovej. I takéto doklady majú značný význam pri oceňovaní aspoň nepriameho pretrvávania tradície Gorazda, významného predstaviteľa našej dávnej veľkomoravskej vzdelanosti.

Osobné meno *Gorazd,* tradične zachovávané so začiatočným *G* aj po zmene tejto spoluhlásky na *h* v slovenčine, češtine a ukrajinčine, má základ v prídavnom mene zachovanom v cirkevnej slovančine vo forme *gorazdъ, gorazdьnъ* s významom „bohatý, zdatný, skúsený", ale aj „výrečný, nápadný". V ruštine *gorazd* znamená „spôsobilý, schopný", podoba so záporom *ne- negorazdok* zasa „bezvýznamný človek". V ukrajinčine *harazd* znamená „dobrý, šťastný, zdatný". Významom mu je najbližšie staršie ruské *goráz(n)o, goraz(o)* s významom „veľmi mnoho, značne". V češtine *nehorázny* značí „prenáramný, hrubý, veľký" *(ne-* je nadbytočné).

Osobné meno *Gorazd* prislúchalo mužským členom vo veľmožských rodinách. V zmysle magických predstáv o účinnosti slova, aby sa stalo skutkom vo vlastnostiach človeka pomenovaného týmto menom. Gorazd sa stal hodným nádejí svojich rodičov, ktorí ho určili pre duchov-

pravopisu týmto svojím spracovaním alebo umiestnením výkladov o interpunkcii nadväzujú na J. Damborského.

B. Letz (1950, s. 87—99) o interpunkčných znamienkach hovorí v časti o pravopise. V poznámke pod čiarou uvádza, že stať o rozdeľovacích alebo interpunkčných znamienkach (autor používa termín *rozdeľovacie značky)* by sa vhodne mohla zaradiť aj do skladby, a to do časti o vonkajšej stránke vety. Autorovi tento záver vychádza aj z predtým uvádzanej konštatácie, že úlohou rozdeľovacích značiek a či znamienok je oddeľovať vety alebo ich časti, a tak ich prichodí rozoznávať na konci vety a vo vete samej.

J. Orlovský podáva výklady o rozdeľovacích znamienkach vo svojej knižnej publikácii o slovenskej syntaxi (1959, 1964). Tu sa teda celkom jednoznačne preberajú takéto výklady v rámci tejto časti gramatiky.

V publikácii *Základná jazykovedná terminológia,* v ktorej sa zhŕňa a ustaľuje základná gramatická terminológia potrebná pre jazykovedný výskum a pri vyučovaní slovenského jazyka i cudzích jazykov, sa termíny týkajúce sa interpunkcie uvádzajú v časti *Skladba.*

V *Slovenskej gramatike* E. Paulinyho — J. Ružičku — J. Štolca (1955, s. 106) sa výklady o rozdeľovacích znamienkach zaraďujú do časti o pravopise. V časti o skladbe sa však na jednotlivých miestach spomína aj používanie interpunkčných znamienok, napríklad v rámci výkladov o prívlastku, v rámci výkladov o prechodníkovej konštrukcii ako jednej z polovetných konštrukcií, v kapitole o konštrukcii s činným príčastím ako ďalším typom polovetnej konštrukcie, zmienka o interpunkcii je aj v kapitole o konštrukcii s trpným príčastím ako tretím typom polovetnej konštrukcie. Ako vidíme, *Slovenská gramatika,* aj keď celkový výklad o interpunkcii má umiestnený v časti o pravopise, nevyhla sa zmienkam o používaní interpunkcie ani v kapitole o syntaxi.

O interpunkčných znamienkach hovorí vo svojej pravopisnej príručke A. Zauner (1973, s. 91—105). Podobne sa o interpunkcii hovorí aj v školskej pravopisnej príručke (Oravec — Laca, 1973, s. 144—159), tu sa však výklady o interpunkcii podávajú v rámci časti *Zo skladby,* čo ukazuje na podobné alebo rovnaké riešenie, aké je v *Pravidlách slovenského pravopisu.*

Najnovšia vysokoškolská príručka syntaxe (Oravec — Bajzíková, 1982) má na záver kapitolu *Interpunkcia.*

V najnovšej učebnici slovenského jazyka a slohu pre poslucháčov učiteľstva 1. stupňa základnej školy sa v časti o syntaxi pri výkladoch o vete venuje pozornosť písaniu čiarky v jednoduchej vete a pri výkladoch o súvetí zas pozornosť písaniu čiarky v súvetí (Findra a kol., 1983, s. 240—244, 268—272). Podľa toho môžeme konštatovať, že v obidvoch

učebniciach syntaxe pre poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt na Slovensku sa pokladá za potrebné hovoriť v rámci syntaktických výkladov aj o používaní príslušných interpunkčných znamienok, ktoré tu prichádzajú do úvahy.

V slovenských jazykových príručkách, ako ukazuje tento náš prehľad, sa výklady o interpunkcii zvyčajne podávajú v rámci výkladov o syntaxi, zriedkavejšie v rámci výkladov o pravopise, prípadne sa tieto výklady kombinujú, takže ich nachádzame v časti o pravopise a aj v časti o syntaxi.

Užitočné je všimnúť si aj stav v príručkách niektorých iných slovanských jazykov, a to češtiny a ruštiny.

V *Pravidlách českého pravopisu* (1974) sa v časti *Hranice slov v písme* podáva poučenie o používaní spojovníka (s. 78—80). Za ňou nasleduje časť *Rozdělovací znaménka* (s. 82—104), v ktorej sa hovorí o používaní bodky, čiarky, bodkočiarky, otáznika, výkričníka, dvojbodky, úvodzoviek, pomlčky, troch bodiek, zátvoriek a odsuvníka. Treba pritom zdôrazniť, že *Pravidlá českého pravopisu* sú podľa predhovoru na rozdiel od predchádzajúcich *Pravidiel českého pravopisu* (a aj na rozdiel od *Pravidiel slovenského pravopisu)* príručkou iba pravopisnou, nie zároveň aj gramatickou (tvaroslovnou), aj keď v jednotlivých prípadoch *aj tu nachádzame výklady, ktoré sa vlastne netýkajú pravopisu,* ale iných stránok jazyka. Na rozdiel od Pravidiel slovenského pravopisu *Pravidlá českého pravopisu* spojovník nezaraďujú medzi rozdeľovacie znamienka a na druhej strane za rozdeľovacie znamienko pokladajú aj odsuvník (apostrof). V sústavnej českej gramatike, ktorej autormi sú B. Havránek a A. Jedlička, sa o interpunkcii hovorí v časti o pravopise (1970, s. 77—81; 1981, s. 76—82), pričom ani tu sa spojovník neposudzuje ako rozdeľovacie znamienko. V. Šmilauer (1972) v kap. o pravopise (s. 248) stručne vypočítava slovné interpunkčné znamienka (bodka za skratkami, otáznik a výkričník v zátvorkách, úvodzovky, zátvorky, odsuvník a tréma čiže dvojbodka nad písmenom), o vetných hovorí na s. 305—307 v rámci výkladov o grafickej forme vety, ktoré zaraďuje do časti o vete. Preberá teda interpunkciu na dvoch miestach. V českej jazykovede o interpunkčných znamienkach hovorí v syntaxi F. Trávníček (1949, s. 388—403), a to v časti *Věta po stránce pravopisné. Na inom mieste v časti o písme a pravopise* (1. zv., 1979, s. 213) odkazuje na kapitolu o vete z pravopisnej stránky. V ruskej, resp. sovietskej jazykovede sa o interpunkcii tiež bežne hovorí v príručkách o pravopise *(Pravila russkoj orfografii i interpunkcii),* pričom sa v názve výslovne hovorí o interpunkcii na rozdiel od pravopisu, čím sa zdôrazňuje istá jej osobitosť alebo samostatnosť. V najnovšej akademickej syntaxi ruštiny *(Russkaja grammatika, 2. Sintaksis,* 1980) sa o interpunkcii nehovorí.

Na základe tohto nášho prehľadu môžeme konštatovať, že výklady o interpunkcii sa v jednotlivých základných príručkách nepodávajú jednotne alebo na jednom mieste. O interpunkčných znamienkach sa hovorí v rámci výkladov o pravopise, niekedy v rámci výkladov o syntaxi a v niektorých príručkách sa s výkladmi o interpunkcii stretávame v pravopise a čiastočne aj v syntaxi. Tento rozdiel v spracúvaní výkladov o interpunkcii vyplýva celkom prirodzene z povahy interpunkčných znamienok. Ide o isté grafické znaky, ktoré sa používajú v písaných, resp. tlačených jazykových prejavoch. Pravopis je pritom súhrn všeobecne platných a záväzných pravidiel o správnom používaní grafických znakov na zapísanie jazykového prejavu (Slovník slovenského jazyka, 3, 1963, s. 428), a preto aj pravidlá o správnom používaní jednotlivých interpunkčných znamienok patria celkom prirodzene do pravopisu a či do výkladov o pravopise. Podľa toho súčasťou pravopisných príručiek by vždy mali byť aj výklady o používaní interpunkčných znamienok. Interpunkcia je však veľmi úzko zviazaná so syntaxou, resp. syntagmatikou. (Vyplýva zo syntaktických a syntagmatických vzťahov ako ich formálny dôsledok.) Pri mnohých syntaktických výkladoch, napr. výkladoch o viacnásobnom a rozvinutom prívlastku alebo voľnom a tesnom prívlastku, nie je možné nevšímať si interpunkciu, lebo tá tesne súvisí s chápaním istého spojenia slov. Preto je nevyhnutné, aby v osobitných prácach, ktoré sú venované iba skladbe, boli aj výklady o interpunkcii. Možno pritom postupovať vlastne dvojako. O interpunkcii alebo o používaní istého interpunkčného znamienka možno hovoriť pri istom syntaktickom jave, napr. pri výklade o voľnom a tesnom prívlastku, pri výklade o polovetných konštrukciách a pod., alebo možno podávať súhrnný pohľad v osobitnej kapitole o interpunkcii, prípadne vhodným spôsobom kombinovať obidva postupy. Čo sa týka spracovania interpunkcie v súhrnných prácach o spisovnej slovenčine (kompendiách), tu sa nám vidí ako najvhodnejší taký postup, aký sa uplatňuje v *Slovenskej gramatike* E. Paulinyho, J. Ružičku a J. Štolca, že sa totiž podáva celkový pohľad na interpunkciu v rámci kapitoly alebo časti o pravopise a okrem toho sú aj zmienky o používaní jednotlivých interpunkčných znamienok pri výklade príslušných syntaktických javov.

Z našich výkladov vychodí, že pri spracúvaní interpunkcie v jednotlivých jazykových príručkách alebo v istých jazykovedných prácach treba postupovať diferencovane podľa druhu práce (publikácie). Ak ide o striktne pravopisnú publikáciu (príručku), je potrebné podávať v nej výklady o interpunkcii v osobitnej časti po výkladoch o ostatných pravopisných pravidlách alebo javoch. Ak ide o striktne syntaktickú príručku, je možné uplatniť vyššie naznačený dvojaký postup; spracovanie výkladov o interpunkcii v osobitnej časti (podobne ako v pravopisných príručkách) dáva však príležitosť na podrobnejšie a pre-

hĺbenejšie spracovanie a umožňuje aj podať komplexnejší obraz o používaní jednotlivých interpunkčných znamienok a obraz vzájomných vzťahov, ktoré sú medzi niektorými interpunkčnými znamienkami (napr. medzi čiarkou a pomlčkou, spojovníkom a pomlčkou atď.). Vo všeobecných jazykových príručkách, v ktorých sa podáva opis celého systému jazyka, treba tiež súhrnný pohľad na používanie interpunkčných znamienok podávať v rámci výkladov o pravopise, zároveň je však potrebné pri výklade jednotlivých syntaktických javov všímať si znovu používanie interpunkčných znamienok, ak je to nevyhnutné.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

CZAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. Turčiansky Svätý Martin, Knihkupecko-nakladateľský spolok 1902. 376 s.

DAMBORSKÝ, J.: Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy. 2. diel. 5. vyd. Nitra, Š. Huszár 1930. 226 s.

FINDRA, J. — GOTTHARDOVÁ-ŠTIBRANÁ, G. — JACKO, J. — TVRDOŇ, E.: Slovenský jazyk a sloh pre poslucháčov učiteľstva 1. stupňa základnej školy. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983. 436 s.

HAVRÁNEK, B. — JEDLIČKA, A.: Česká mluvnice. 3. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1970. 560 s.; 4. vyd. Praha 1981. 592 s.

LETZ, B.: Gramatika slovenského jazyka. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1950. 584 s.

ORAVEC, J. — BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982. 272 s.

ORAVEC, J. — LACA, V.: Príručka slovenského pravopisu pre školy. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973. 608 s.

ORLOVSKÝ, J.: Slovenská syntax. Martin, Osveta 1959. 316 s.; 2. vyd. Bratislava, Obzor 1965. 372 s.; 3. vyd. 1971. 378 s.

PAULINY, E. — RUŽIČKA, J. — ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 600 s. + mapová príloha.

Pravidlá českého pravopisu. 6. vyd. Praha, Academia 1974. 500 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom. Martin, Matica slovenská nákladom Štátneho nakladateľstva v Prahe 1931. 364 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom. Martin, Matica slovenská 1940. 484 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom. Red. Š. Peciar. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971. 424 s.

Russkaja grammatika. 2. Sintaksis. Red. N. J. Švedova. Moskva, Nauka 1980. 712 s.

Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968. 6 zv.

ŠMILAUER, V.: Nauka o českém jazyku. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1972. 136 s.

TRÁVNÍČEK, F.: Mluvnice spisovné češtiny. Část 1. Hláskosloví — Tvoření slov — Tvarosloví. Praha, Melantrich 1949. 592 s.; Část 2. Skladbo. 872 s.

Základná jazykovedná terminológia. Bratislava, Nakladateľstvo SAV 1952. 64 s.

Deminutíva v slovenčine a v ruštine alebo o neželateľnej hypertrofii deminutív v prekladoch z ruštiny

RUŽENA DVOŘÁKOVÁ-ŽIARANOVÁ

Pri pravidelnom jazykovom hodnotení produkcie vydavateľstva Tatran sa jeden z recenzentov medziiným vyjadril: „Na veľmi dobrej, ba brilantnej úrovni sú preklady z ruštiny, len nechápem, prečo sú všetky až komicky nežnučké." Tento bystrý a veľmi správny postreh znalca jazyka, neruštinára a neprekladateľa, ba ani nie postreh, ale skôr výčitka padajúca aj na moju adresu ma veľmi zaujala a podnietila hlbšie sa pozrieť na problém „nežnosti" čiže hypertrofie deminutív v ruských prekladoch. Pri revidovaní vlastného prekladu Tolstého *Kreutzerovej sonáty* a Turgenevovej *Prvej lásky,* keď som už nebola natoľko pod sugesciou originálu ako pri prvom metakreovaní, ale vnímala som už preklad ako slovenský artefakt, som si totiž takisto prvý raz intuitívne uvedomila, že frekvencia deminutív v ruštine a slovenčine sa nekryje a že treba pri preštylizúvaní ruskej vety, v ktorej sa deminutívum vyskytuje, veľmi citlivo zvažovať, či zdrobneninu ponechať alebo expresivitu ňou signalizovanú získať nejako ináč. A vtedy som prvý raz — bez teoretického podkladu, čisto intuitívne — začala deminutíva čiastočne eliminovať. Ale tento môj intuitívny postreh vyvolal kritiku. Na seminári mladých prekladateľov o umeleckom preklade v Banskej Bystrici jedna z posudzovateliek revidovaného prekladu *Prvej lásky* konštatovala: „Niekedy sa stáva, že ani ten najlepší prekladateľ nepostihne všetky tie najjemnejšie nuansy, ktoré vyjadruje autor pôvodného diela. Nasledujúci príklad ukazuje, ako prekladateľka celkom nevystihla jemnú iróniu, spočívajúcu práve v použití atypických adjektív na pomenovanie dospelých ľudí. Deminutívum *krugleňkij — okrúhlučký* prekladá neutrálnejším slovom *zavalitý,* spojenie *s puchleňkim belokurim licom* prekladá *s buclatou tvárou a pobelavými vlasmi.*" Keďže išlo naozaj o ironický podtext, ktorý som sa síce usilovala dosiahnuť expresívnejšími adjektívami: *zavalitý, buclatý,* ale nevedela som teoreticky zdôvod-

niť, či ide o javy typické alebo atypické — pripustila som, že ma v otázke deminutív prekladateľská intuícia sklamala.

Podobný príklad na výrazové zoslabenie uvádza A. Popovič vo svojej Teórii umeleckého prekladu (1975, s. 129): „V preklade Puškinovej *Kapitánovej dcéry* (prel. J. Ferenčík) veliteľ pevnosti Mironov oslovuje ženu *matuška.* Tento výraz opakuje autor v texte pomerne často, čím zdôrazňuje jeho funkčnosť. Zodpovedá to vzťahu medzi manželmi Mironovovcami: starosvetské, úctivé, dobrodušné a podriadené postavenie kapitána Mironova voči vlastnej manželke. Slovenský prekladateľ zamenil výraz *matuška* za oslovenie *drahá moja,* ktoré je výrazovo neutrálnejšie ako ruské; oslabuje totiž familiárnosť výrazu... Pre slovenský preklad by vari bolo vhodnejšie familiárne oslovenie *mamička,* ktoré je funkčne a semioticky rovnocenné ruskému *matuška.*"

Tu sme sa opäť stretli s kritikou toho, čo podľa mojej prekladateľskej poetiky aj intuície, zatiaľ však teoreticky nepodloženej a neoverenej, nebolo výrazovým zoslabením, ale naopak, veľmi tvorivým a adekvátnym riešením.

A tak všetky tieto popudy ma podnietili pozrieť sa na deminutíva a hypokoristiká hlbšie a overiť si, či ide o fenomén typický alebo atypický.

O probléme deminutív z hľadiska prekladania sa na Slovensku takmer nehovorilo ani nepísalo, ale z jazykovedného hľadiska sa im venuje veľká pozornosť vo všetkých slovenských gramatikách. Podrobne je rozpracovaná najmä otázka stupňovania expresívnosti zdrobnenín; najobsiahlejšie v Morfológii slovenského jazyka (1966). Tomuto problému sa venuje aj M. Hayeková (1971). M. Pisárčiková je zasa autorka pozoruhodných statí z problematiky slovesných deminutív (1981 a, 1981 b).

Najprv si spresníme sémantickú a systémovú charakteristiku deminutív: Sú to slová (modifikačné odvodeniny), ktoré oproti základovým slovám vyjadrujú menšiu kvantitu. Popri tomto základnom význame vyjadrujú kvalitu, a to kladnú (melioratívnu) i zápornú (ironickú), alebo celkom stratili deminutívny význam a stali sa neutrálnymi pomenovaniami, najmä v terminológii, napr.: *kladivko, strmienok, nákovka, kohútik* na vodovode) a pod. (porov. Ondrus, 1980, s. 160; Pauliny, 1981, s. 46).

Deminutíva patria medzi expresíva a oproti nocionálnym — pojmovým slovám majú tú štylistickú vlastnosť, že sú „veľmi názorné, konkrétne, ich účinok je veľmi silný a v texte sú nápadné" (J. Mistrík, 1977). Okrem kvantitatívnej stránky vyjadrujú aj citový postoj k oznamovanej veci a slúžia:

1. Na označenie menšej veľkosti, ako je zvyčajná, napr.: *uličkа, oblôčik, dievčatko.*

2. Na vyjadrenie kladného, nežného citu hovoriaceho subjektu alebo zjemňujúceho opisu, napr.: *Pod Veporskou skalou vyviera pramienok,*

Drobnou puklinou vytekajú kvapôčky do malej priehlbinky (V. Handzová: *Madlenka*).

3. Deminutíva pre svoju výraznú sémantiku sú vhodné aj ako ironizujúce prostriedky, napr.: *Hej, bol to hlúpučký klamár, primitívny tyranček* (J. Boor: *Faust a Mefisto v Paríži*).

4. Niektoré deminutíva slúžia aj ako gradačný prostriedok na zvyšovanie emotívnosti či poetickosti textu. Sú to deminutíva tvorené sufixami *-ec, -ica, -ce,* napr.: *stromec, toporec (toporce plamienkov* — M. Figuli), *jedlica, studnica; polience, zrkadielce,* alebo aj deminutívne slová, či vlastne už hypokoristiká: *žieňa, škvŕňa* (malá dieťa) a iné.

Niekedy môže byť medzi deminutívom a základným slovom významový rozdiel, napr.: *stan — stánok, list — lístok, hodiny — hodinky.* A niekedy nie je ani významový rozdiel: *kniha — knižka.*

V slovenčine máme teda veľmi bohatú škálu zdrobnenín, aj ich štylistická funkčnosť je rozmanitá, v preklade z ruštiny do slovenčiny, ale ani z iných jazykov by teda nemal byť nijaký problém, a predsa ...

Porovnali sme niekoľko prekladov viacerých skúsených prekladateľov a zistili sme, že situácia nie je taká jednoduchá. Na exemplifikáciu uvedieme príklady z niekoľkých diel:

Čo je *novučkého* u nás... Pozri sa mi *priamučko* do očí... Na verande sa *potichučky* otvorili dvere a ako *prútik štíhlučká* mladá žena zastala pred ním... Nezdá sa vám, že sme sa tu *dlhučko* zasedeli... (S. Zarjan: *Vyslancov zločin,* 1984)

Prepelička je obdivuhodné *vtáčatko.* Na *sivučkom* perí má neveľké čierne bodky. Je to akási miniatúrna *sliepočka.* Vysedí *žltučké prepeličiatka,* vodí ich, kotkodáka... Bergansk je *čistučké* mesto, pred ním je more, za ním *nizučké kopčeky.* (O. Vyšňa: *Polievka z divej kačice,* 1955)

Aha, kde sa uberajú nervové bunky *náruživostiek*... Ohúrený Vaňa zvolal svojím *tenorkom*... Koženkové čižmy zabuchotali zároveň s drobčiacimi *krôčikmi chudučkého* Vaňu... Krásne *večičky* z neba padajú... Keby ti takáto *večička* padla na hlavu, uspala by ťa na večnosť... Bublavý buchot bombardéra *potichučky* zaliezal do nebeského vreca... Sedela v rozopnutom *kožúšku,* zohnutým *ukazováčikom* si podopierala bradu a vravela: *Potichučky* sa mi zviera duša... *Ocko,* dookola sú samí krpáni, *uzučké pliecka, slabučké nožičky,* sladké *očká*... Je ako naťukaný *balónik* na sviatočný deň... Pripína si *medailičky,* vyslúži si *hviezdičku.* (J. Bondarev: *Voľba,* 1983)

Pri čítaní takýchto textov (pochopiteľne, nie v takejto kondenzovanej následnosti) dávame spomínanému recenzentovi nevdojak za pravdu, že preklady z ruštiny sú „až komicky nežnučké". Pokúsime sa zistiť, čím vzniká táto neželateľná „komická nežnosť". Porovnaním uvedených diel s originálom sme videli, že ruské deminutíva sa prekladajú s dôslednou presnosťou, „kus za kus", a táto dôsledná presnosť je pri pre-

klade nepriateľom vernosti aj umeleckej pôsobivosti — namiesto zjemnenia výrazu či irónie sa dosiahla komickosť.

Príčinu tohto javu sme sa usilovali vypátrať porovnávaním prekladov diel slovenských autorov do ruštiny. Výsledky sú veľmi pozoruhodné. Zasa uvedieme príklady z viacerých diel a od viacerých prekladateľov:

P. Jilemnický: *Kronika* (1970): *Miško sklopil uši a odtiahol sa k obloku, kde mal rozložený zošit s domácou úlohou... Miško stál pri obloku a čechral si zježené vlasy.* Ruský preklad: *Miško opustil u š k i i poplelsia k o k o š k u, gde na podokonnike ležali jego t e t r a ď k i... Stojal Miško u podokonnika, erošil svoji rastrepannyje v o l o s e n k i.* (Pomer deminutív v slovenčine a ruštine 0:4.)

K. Jarunková: *Jediná* (1981): *Neviem, ako to stihnem, keď vyrábam samé drobné predmety. — Neznaju, kak uspeť, veď lepľu-to ja toľko meľkije v e š č i č k y; Zasa im ten jagan ušiel! — Opiať ich s y n o č e k propal!; Začala básniť, aké mi robí dobré k a k a v k o. — Zavela p e s e n k u, kakoe ona mne gotovit prekrasnoje kakao; V tom je ešte horší ako ostatní chalani. — V etom on chuže drugich m a ľ č i š e k.* (Pomer deminutív 1:4.)

V. Šikula: *Vilma* (1979): *Žalovala sa im na to, že ju často bolieva hlava. — Žalovalas na to, čto č a s t e ň k o u nejo bolit golova; Rúry boli pre môj bachor úzke. Boli to len r ú r k y, lenže pre moju nohu boli ešte užšie. Namojveru, myslel som, nájdem si tam hrob. — Truby eti dľa mojego briucha okazalis uzki, ne bole čem t r u b o č k i, nu i dľa mojej nogi, oni i podavno byli u z e c h o ň k i, i vot čert, dumal ja, najdu ja tut svoju m o g i l k u.* (Pomer deminutív 1:4.)

P. Jaroš: *Tisícročná včela* (1984): *Odfúkla zľahka s m i e t k u z hladiny a opäť sa napila. — Ona sdula l e g o ň k o s o r i n k u s gladi vody i snova prinikla k nej; O desať rokov budem mať celý kŕdeľ. — Čerez desiať g o d k o v budet u meňa celnoje stado; Nenútene hrali karty a pomaly dojedali posledné zvyšky škvarkovníkov. — Oni perekidyvalis v k a r t i š k i i netoroplivo pojedali lepeški so škvarkami; Alebo Žela povije odo mňa malé? — Ili Žela naguľala ot meňa r e b i a t e n k a?* (Pomer deminutív 1:5.)

Porovnanie štyroch slovenských autorov v preklade do ruštiny a uvedené príklady nám takmer exaktne potvrdili naše intuitívne poznanie, že frekvencia deminutív v slovenčine a ruštine je odlišná, že ruština je „nežnejšia, maznavejšia". Napríklad to, čo v slovenčine bežne vyjadrujeme adjektívom *malý*, je v ruštine takmer pravidelne vyjadrené deminutívom: *malá mláčka — m a l e ň k a j a lužica; malá miestnosť — m a l e ň k o j e pomeščenije; malý otvor — m a l e ň k o j e otverstvije* (príklady z Jaroša). *Nebuď malý — Ty čto m a l e ň k i j?; Malý chlapec hodil malé drievko — M a l e ň k i j maľčik brosil m a l e ň k u j u ščepku* (Jarunková). Ale v prekladoch do slovenčiny sa také príklady dôsledne prekladajú deminutívom I. stupňa: *maličký*.

Na overenie zisteného faktu, že hoci v systéme slovenčiny je deminutív rovnaké množstvo ako v ruštine — ba navyše slovenčina má aj slovesné

deminutíva —, v slovenskom texte ich je menej, sú menej frekventované, použili sme ešte jeden dôkaz: osvedčenú metódu spätného prekladu. Frekventantom ruského prekladateľského krúžku, ktorý už tretí rok organizuje Ústredie slovenských prekladateľov, dali sme preložiť ruský text vybratý z prekladov diel slovenských autorov K. Jarunkovej, V. Šikulu, P. Jaroša do ruštiny, a výsledok je opäť veľmi zaujímavý. Uvedieme niekoľko príkladov:

K. Jarunková: *No ale trošku v tebe hrklo.* Ruský preklad: *A vsjo-taki choť nemnožko-to da eknulo u tebia s e r d e č k o.* Spätný preklad: *Ale sa ti predsa trošku rozbúchalo s r d i e č k o.*

V. Šikula: *Keby som ju mohol čo len zazrieť.* Ruský preklad: *Choť odnim g l a z k o m vzgľanuť na našu K a t e r i n k u.* Spätný preklad: *Keby som mohol na našu K a t a r í n k u aspoň len jedným o č k o m pozrieť.*

P. Jaroš: *Nuž a keby ste v najhoršom drevo spratať nestihli, musíte sa pousilovať na druhý týždeň.* Ruský preklad: *Ježeli ubrať d r o v i š k i ne uspejete, pridetsia už na toj nedele podnažať.* Spätný preklad: *A keby ste aj t r i e s o č k y nestihli pozbierať, budete sa musieť viac zvŕtať na budúci týždeň.*

Uvedené príklady (frekventanti pritom vedeli, že ide o „chyták", že dostali text na precvičenie deminutív) sú opäť dôkazom, že sugescia prototextu je veľmi nebezpečná, a preto sa prekladateľ musí proti nej vedome brániť, aby sa nedopustil neadekvátnych posunov.

Pri prekladaní deminutív, ale aj hypokoristík čiže domáckych slov, ktoré obyčajne označujú pozitívny alebo aj maznavý vzťah k označenej veci a s deminutívami sa neraz prekrývajú (napr. mená *Ložko, Miško, Janko,* ale aj všeobecné mená — hanlivé alebo ironické: *bojko, straško),* treba mať stále na mysli, že ich štylistický účinok je veľmi silný. A ak sa teda v slovenskom preklade vyskytujú v hypertrofovanej podobe alebo sú použité nevhodne, nepôsobia ako litotes — to znamená ako zjemnenie výrazu alebo ako gradovanie, ale vyznievajú v texte rušivo a môžu narušiť celkovú tóninu roprávania alebo aj autorský zámer. Ak v pasáži, ktorá má byť vyvrcholením myšlienkového náboja románu, čítame vetu: *Srdce neslobodno preklínať. To treba opatrovať, ofukovať ho o p a t r n ú č k o ako kypiace mlieko ...* (N. Dumbadze: *Zákon večnosti,* 1982), máme pocit, že nevhodne použité, mechanicky preložené expresívne deminutívum *opatrnúčko* vnieslo falošný tón do textu, ktorý mal znieť vážne a číro.

Niektoré deminutíva v slovenčine, hoci sú systémové, utvorené správnymi sufixmi: *-ík, -ček, -čka, -ko, -ička, -ok, -ienka, -učko, -ôstka,* predsa pôsobia neprirodzene, ba až neživo. Ak v štúdii k jednému z prekladov sme sa dočítali: *Slabé dielo sa neraz skvie všakovými parádnymi slovíčkami-čačkami a rozličnými umelôstkami ...,* bolo nám jasné, že

autor nielen plagizoval, ale aj „vykrádal" ruského autora. Tie v slovenčine neprirodzene znejúce *umelôstky* a *slovíčka-čačky* (keď už, tak *umelé a vyčačkané slovká*) ho totiž prezradili.

Čo teda robiť s deminutívami v slovenskom preklade? Na základe toho, čo sme doposiaľ povedali, máme ich azda „biť hlava-nehlava"? Nie! Vonkoncom nie! Treba však stále mať na pamäti, že ich nemožno preberať dôsledne, že vždy je dôležitý kontext a podľa neho sa treba rozhodnúť, či deminutívum ponechať alebo ho prekladať inakšie. Aj v slovenčine je veľká variabilita a bohatstvo deminutív, možno ich utvoriť prakticky od každého substantíva, príslovky aj adjektíva, ba v slovenčine — na rozdiel od ruštiny (ba aj češtiny) — máme aj veľmi produktívnu skupinu slovies s príznakom deminutívnosti, teda slovies tvorených od slovesných základov príponami *-k, -ka* alebo ich variantmi *-ika, -inka, -unka (plačkať, hryzkať, kyvkať, robkať, bežkať)*. Spôsob slovesného deja tu vždy sprevádza výrazná expresivita (porov. M. Pisárčiková, 1981 a, b).

Na slovesá s príznakom deminutívnosti upozorňujeme v tejto súvislosti najmä preto, že prekladatelia z ruštiny ich nevyužívajú ani tam, kde by sa v slovenčine vyslovene žiadali. Napríklad: *Iš, kak naš synoček sladeńko spit.* Namiesto doslovného prekladu: *Pozri, ako náš synček sladučko spí* — adekvátnejší preklad by bol: *Pozri, ako náš synček sladko spinká.*

Pri adjektívach poznáme až niekoľko stupňov expresívnosti: *(pekný), peknučký, peknulinký* ba aj *peknulilinký*. Na možnosti zvyšovania expresívnosti adjektív upozorňuje M. Hayeková (1971). Tu však zároveň upozorňuje: „Jestvujú prídavné mená s neutrálnym významom, od ktorých sa netvoria nijaké expresívne tvary, ani „zmenšujúce", ani „zväčšujúce", napr.: *bosý, mŕtvy, živý, nebohý*. Adjektívum *hustý* možno stupňovať len v kuchárskej kuchynskej reči, napr.: *hustučký, hustulinký*. Prídavné mená typu *hlúpy, múdry, pekný* sú stupňovateľné aj expresívne, ale tvary: *hlúpučký, hlúpulinký, múdry, múdručký; triezvy, triezvučký* sa využívajú len: a) v irónii, napr. *triezvučký* alebo b) v detskej reči, napr. *sprostučký, mrchavučký, lačnučký* a pod."

Z uvedeného vyplýva, že deminutíva, hypokoristiká aj augmentatíva sú v slovenčine, a to v texte, nie v systéme, štylisticky obmedzené, kým v ruštine sa vyskytujú takmer neobmedzene pri každom adjektíve i príslovke, napr. *davneńko* (dávnučko), *priamechońko* (priamučko), *dolgońko* (dlhučko), no v slovenčine v daných prípadoch dávame prednosť neutrálnym tvarom.

Ako teda prakticky postupovať pri prekladaní deminutív?

1. Pri neutrálnych adverbiách a adjektívach ponechať neutrálny tvar. Môžeme to opäť doložiť príkladmi zo spätných prekladov (zo slovenčiny do ruštiny), napr. adverbium *potichoňku,* ktoré sa veľmi často prekladá

mechanicky slovenským adverbiom *potichučky,* môžeme podľa kontextu prekladať:

a) *Ja potichoňku podchožu k nej.* — *P o m a l y k nej podídem* (V. Šikula).

b) *On potichoňku vyšel iz domu.* — *O p a t r n e vyšiel z domu* (P. Jaroš).

c) *Potichoňku prikosnulas k nemu.* — *J e m n e sa ho dotkla* (K. Jarunková).

2. Ak ide o zjavné gradovanie expresivity, môžeme použiť voľnejšie tvorivé riešenie, napr.: *Ona gľadela p r i a m e c h o ň k o v moji glaza.* Namiesto doslovného: *Pozerala mi p r i a m u č k o do očí* môžeme expresivitu dosiahnuť ináč: *Nespustila zo mňa oči.*

3. Vo vetách, kde je hypertrofia deminutív so zjavne ironickým podtextom, môžeme obmieňať zdrobnené tvary neutrálnymi s pomocou príslovky *veľmi, strašne* (dlho) alebo predponou *pri-: pridlho.* Napr. v spomínanej vete: *Nezdá sa vám, že sme sa tu dlhúčko zasedeli? — Nekažetsia-li vam, čto my zdes dolgoňko zasedeli?* — vnáša sa mechanickým použitím deminutíva namiesto irónie komika. (Išlo o krajne napätú situáciu: Poslovia, ktorí doniesli dôležitú správu na cudzí panovnícky dvor, práve zistili, že sa stali zajatcami.) Adekvátnejší preklad (namiesto slovenský neprirodzeného *dlhučko*) je: *Nezdá sa vám, že tu strašne dlho,* alebo *akosi dlho trčíme?*

4. Expresivitu vyjadrenú deminutívom môžeme dosiahnuť prirovnaním. Napr.: *Rodilsia jej rebienok p r e c h o r o š e ň k i j.* Doslovný preklad: *Narodilo sa jej prepeknučké dieťa* — je v slovenčine neprirodzený. Výstižnejší, a pritom emotívne verný preklad znie: *Narodilo sa jej dieťa utešené ako obrázok.*

Z tohto nášho zamyslenia nad odlišnou frekvenciou zdrobnenín v ruštine a slovenčine vonkoncom nevyplýva, že by sme chceli vypovedať nemilosrdný boj všetkým deminutívam v slovenských prekladoch z ruštiny. Naskrze nie! Chceli sme len upozorniť, že hoci ruština a slovenčina sú typologicky veľmi príbuzné jazyky, predsa badať značnú odlišnosť v emotívnosti a vo vyjadrovaní expresivity, a že preto ani k takej „drobnosti", ako sú zdrobneniny, nemožno pristupovať mechanicky, ale že treba veľmi citlivo zvažovať mieru ich použitia, aby nám všelijaké „náruživôstky a umelôstky častúčko" nezaznievali ako falošné tóny v náročnej skladbe, inak zahranej precízne a s veľkým zápalom.

Vydavateľstvo Tatran
Michalská 9, Bratislava

LITERATÚRA

HAYEKOVÁ, M.: Stupňovanie expresívnosti v slovenčine. In: Jazykovedné štúdie. *11.* Jónov zborník. Red.: J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, s. 47—56.

MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977. 456 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

ONDRUS, P. — HORECKÝ, J. — FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 232 s.

PAULINY, E.: Slovenská gramatika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 324 s.

PISÁRČIKOVÁ, M. (1981 a): Sémantická analýza slovies s príznakmi deminutívnosti. In: Jazykovedné štúdie. *16.* Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1981, s. 221—223.

PISÁRČIKOVÁ, M. (1981 b): Slovesá s príznakmi zdrobnenosti a ich synonymické vzťahy. Kultúra slova, *15,* 1981, s. 33—38.

POPOVIČ, A.: Teória umeleckého prekladu. Bratislava, Tatran 1975. 293 s.

Prepisovanie a skloňovanie substantív v prekladoch z gruzínskej literatúry

PAVOL ŽIGO

V posledných rokoch sme na našom knižnom trhu zaznamenali množstvo prekladov z gruzínskej literatúry.[1] Otvorenou a dosiaľ nedoriešenou otázkou týchto prekladov ostáva v našej prekladateľskej praxi prepisovanie gruzínskych vlastných i všeobecných podstatných mien do slovenčiny a ich miesto v skloňovacom systéme slovenského jazyka.

[1] POCCHIŠVILI, M.: Jazdec na drevenom koni. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1972. 69 s.; ČILADZE, T.: Odviata ako dym. Bratislava, Tatran 1976. 151 s. (v texte označujeme písmenom O); EBANOIDZE, A.: Sobáš po imeretínsky. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1979. 288 s. (ozn. S); DUMBADZE, N.: Biele zástavy. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1980. 184 s. (ozn. B); RUSTAVELI, Š.: Junák v tigrej koži. Bratislava, Tatran 1980 (ozn. J); DUMBADZE, N.: Zákon večnosti. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1982. 216 s. (ozn. Z); ČILADZE, O.: A kto ma stretne. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1983. 440 s. (ozn. A); AMIREDŽIBI, Č.: Syn luny. Bratislava, Smena 1984. 552 s. (ozn. L); PANDŽIKIDZE, G.: Rok aktívneho slnka. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1984. 336 s. (ozn. R).

1. Naše poznámky týkajúce sa týchto otázok chceme v prvom rade zacieliť na prepis gruzínskych vlastných mien. Nejednotnosť v ich prepisovaní sa prejavuje napr. v prípadoch *Kutaisi* (S, s. 35, Z, s. 20) — *Khuthaisi* (L, s. 15), *Mtacminda* (O, s. 119, Z, s. 19) — *Mthacminda* (A, 139), *Zakara* (O, 15) — *Zakharia* (A, 267), *Sethuri* (L, 66), — *Navtlugi* (S, 105), *Phothi* (L, 15, 46, 52, 60 ...) — *Poti* (SSJ, 6, s. 291). Chceme sa tu zamyslieť nad prepisovaním prídychových hlások.

Vo fonologickej štruktúre gruzínskeho jazyka existuje fonologický protiklad aspirovanosť — neaspirovanosť. Tento protiklad má v gruzínskom jazyku dištinktívnu vlastnosť (*puri* — chlieb: *phuri* — krava; *kari* — dvere: *khari* — vietor ...). Z hľadiska vlastných a všeobecných podstatných mien je však pri prekladoch do slovenčiny aspirovanosť nadbytočná, pretože v našej fonologickej štruktúre nemá dištinktívnu vlastnosť. Túto skutočnosť mali na zreteli aj autori Slovníka slovenského jazyka. V jeho šiestom zväzku na s. 291 nachádzame záväznú podobu čiernomorského prístavného mesta kodifikovanú do podoby *Poti* (nie *Phothi,* ako sa uvádza v L 15, 46, 52, 68 atď.), podobne je to aj s mestom *Batumi* (SSJ, 6, s. 259), nie *Bathumi* (L 52, 72, 73 ...) a v derivátoch *bathumský* (L 74, 78 atď.). Ak by sme chceli dôsledne dodržiavať kritériá prepisu z gruzínčiny do slovenčiny zachovaním protikladu aspirovanosť — neaspirovanosť, potom by aj podoba gruzínskej metropoly musela mať podobu *Thbilisi* (z gruz. *thbili* = teplý, *si* = prameň). Ako je známe, názov gruzínskej metropoly kodifikuje Slovník slovenského jazyka (zv. 6, s. 298) a Pravidlá slovenského pravopisu (1971, s. 351) ako *Tbilisi* (tak sa uvádza aj v R, s. 256). Podobná je situácia i v prípade pomenovania jedného z najstarších chrámov v Tbilisi — *chrámu Metechi.* V preklade románu Č. Amiredžibiho nachádzame podobu prídavného mena *métheský* (L, 75, 494), ktorá z formálnej a grafickej stránky nezodpovedá reáliám ani pravopisným princípom. Od podoby *Metechi* by adjektívum malo mať podobu *metechský.*

Ďalším okruhom problémov pri prepisovaní sú osobné mená prevzaté do gruzínčiny z cudzích jazykov. Ide o zdomácnené mená, ktoré v gruzínskom prostredí nadobudli podobu *Agapia* (A 138), *Alexandre* (A, 166), *Iosep* (A, 175), *Niko* (A, 178), *Zakara* (O, 15) — *Zakharia* (A, 267), *Ketevan* (Z, 187), *Lazare* (S, 22), *Aprasion* (S, 24), *Andro* (S, 41), *Jepifani* (S, 56), *Ferapont* (S, 97), *Karlo* (O, 47), *Katy* (O, 47, 48), *Temuri* (O, 144), *Arkhipho* (L, 54), *Nikiphore* (L, 46), *Serapion* (L, 67) atď. V prípadoch *Agapia* (A, 138), *Nikiphore* (L, 46), *Serapion* (L, 67) ide o adaptáciu mien typu *Agathé* (gréc.): *Agaphia* (gruz.) — *Agapia* (A, 138 — transliterovaná forma adaptovanej gruzínskej podoby pôvodného gréckeho mena), *Niképhoros* (gréc.) — *Nikiphore* (gruz.) — *Nikipore* (L, 46) — slovenská transliterácia gruzínskej adaptácie gréckeho mena), *Serafínus* (lat.) — *Seraphion* (gruz.) — *Serapion* (slovenská translite-

rácia gruzínskej podoby latinského mena (L, 67). Z hľadiska našej problematiky sa tejto otázky dotkneme vo vzťahu transliterácie cudzích vlastných mien do gruzínčiny a ich adaptovanej podoby do slovenčiny. Ide o prípady *Agathé — Agaphia — Agapia, Niképhoros — Nikiphore — Nikipore, Serafínus — Seraphion — Serapion.* Pôvodnému gréckemu *φ* (= fí; v prepise do latinky *ph*) v gruzínskom jazyku zodpovedá prídychová hláska *-ph-*, pretože v systéme tohto jazyka prednozubná hláska *f* nie je. Pri prepise gruzínskych podôb *Agapia, Nikipore, Serapion* (pri ktorých v gruzínskej realizácii cítiť aspirovaný element) do slovenčiny sa treba pridržiavať prepisu zodpovedajúcemu grafému *p* (t. j. bez prídychového prvku). Tejto podobe, t. j. typom *Agapia, Nikipore, Serapion* zodpovedá aj prepis *Josep* (A, 175), *Aprasion* (S, 24). Podoby mien *Arkhipho* (L, 54), *Nikhiphore* (L, 46) nie sú správne (žiadalo by sa prepisovať ich bez prídychu: *Arkipo, Nikipore*); ak si uvedomujeme tlak iných jazykov, napr. ruštiny, možný je i prepis *Nikifore.*

Otázku prepisu prídychových hlások *th, ph, kh* vo vlastných menách sme s prekladateľmi viackrát prediskutovali. Jedni tvrdili, že pri návšteve Gruzínska si aspirované podoby všímali a podľa ich názoru bola prídychovosť výrazná, iní otázku ponechávali otvorenou s odôvodnením, aby ju vyriešili jazykovedci. Pri posudzovaní prepisu gruzínskych substantív sme preštudovali rozsiahly materiál transliteračných pravidiel z gruzínčiny do iných jazykov. Otázka prepisu prídychových hlások sa v nej rieši jednotne a zreteľne. Väčšina pravidiel sa pri prepise mien s prídychovými hláskami spravuje zásadou prijatou medzinárodnou asociáciou fonetikov (International Pfonetic Association — IPA) a prepis gruzínskych prídychových hlások uvádza bez označovania tohto prídychu (Aronson, 1982, s. 16)[2]. Vo fonologickej štruktúre gruzínskeho jazyka majú aspirované hlásky svoj protiklad v abruptívnych (razených) hláskach, ktoré sa v transliterácii i transkripcii gruzínskych slov vyznačujú bodkou pod príslušnou abruptívnou hláskou. V prekladateľskej a vydavateľskej praxi samozrejme toto riešenie v oblasti prekladov umeleckých textov nie je možné a dodržiava sa len v odborných príspevkoch z oblasti hláskoslovia kartvelských jazykov. Označovanie razených hlások aj tak našej čitateľskej verejnosti pri čítaní prekladu umeleckého diela nič nehovorí (a v umeleckom preklade to ani nie je potrebné). Aby naše závery nevyznievali jednostranne, považujeme za potrebné uviesť i tie prípady, v ktorých sme sa stretli pri prepisoch do latinky so zachovaním *-ph-, -th-, -kh-*. Ide o učebnicu *Lehrbuch des Georgischen* (1974, s. 4), v ktorej sa pravidlá prepisu spravujú kon-

[2] K takému záveru sme došli i pri konzultácii s N. Babunašviliovou, docentkou Tbiliskej štátnej univerzity, a prof. B. Džorbenadzem, pracovníkom Jazykovedného ústav AV Gruzínskej SSR.

venciou nemeckého jazyka. V tejto práci sa vlastné mená gruzínskeho pôvodu prepisujú do podoby *Thibilissi* (s. 22), *Schotha* (s. 26), *Etheri* (s. 216), *Russthavi* (s. 209), *Bathumi* (s. 195). Rovnakú tendenciu nachádzame aj v učebnici nemčiny pre Gruzíncov *Germanuli dialogebi* (1981, 188 s.). Tieto pravidlá však prijímajú pravopisnú normu nemčiny[3], a nie sú záväzné pri prepisovaní gruzínskych vlastných mien do angličtiny, francúzštiny, slovanských jazykov a ďalších jazykov, ktoré používajú latinku. Pri vzťahu gruzínčiny k latinčine a gréčtine treba poznamenať, že všeobecné podstatné mená, ktoré prenikli z týchto jazykov do gruzínčiny, sa v prípadoch pôvodných gréckych slov s prídychovým elementom transliterujú i vyslovujú v gruzínskom jazyku s už spomínanou razenou hláskou (t. j. opozičnou k prídychovej): *ṭaksi, ṭeatri, ṭema* atď.[4]

Záverom možno k otázke prepisu aspirovaných hlások *th, ph, kh* v slovách gruzínskeho pôvodu, ale aj všetkých ostatných prídychových hlások vo vlastných i všeobecných menách z hľadiska našej pravopisnej kodifikácie vysloviť konštatovanie, že v slovenských textoch treba tieto hlásky prepisovať bez aspirovaného prvku. Zjednoduší sa tým zrakové vnímanie textu a zjednotí sa prepis týchto jazykových jednotiek so zásadami IPA a konvenciou zaužívanou v prekladoch umeleckých textov z gruzínčiny do iných jazykov. Niektoré prípady vlastných mien (*Tbilisi* — SSJ 6, s. 298, *Poti* —tamže, s. 291, *Batumi* — tamže, s. 259) sme si v našej tradícii v tejto podobe už kodifikovali, preto treba zachovať jednotnosť tohto princípu aj v ostatných prípadoch podobne, ako sme to zaviedli v zdomácnených menách gréckeho pôvodu typu *Atény, Agáta, teatrálny, terapia, ortopédia* atď. Tejto tendencii zodpovedá prepis mien *Kiketi* (R, 38), *Dato* (R, 11) oproti nevhodnému *Datha* (L, 63 a n.). Jednoduchosťou prepisu neutrpí ani umelecké dielo ani čitateľ a neuberieme tým ani gruzínskym národným tradíciám či kultúrnej úrovni gruzínskej národnej literatúry a jazyka.

2. Druhou nemenej prediskutúvanou otázkou pri prekladaní a prepisovaní vlastných a všeobecných podstatných mien z gruzínčiny do slovenčiny je ich skloňovanie. Prv ako tento problém rozoberieme hlbšie, uvedieme dva fakty, ktoré ovplyvňujú paradigmatiku gruzínskych podstatných mien:

---

[3] Od prepisovania prídychových hlások s elementom -h- do nemčiny upustili v poslednom čase i tvorcovia nemeckej mutácie gruzínskeho seriálu Data Tutaschchia — der Rebell (filmové spracovanie románu Č. Amiredžibiho Data Tutašchia — v slov. preklade Syn luny).

[4] Gruzínčina nepozná mäkkostnú konzonantickú koreláciu, preto skupiny *di, ti, ni, li, de, te, ne, le* vyslovujeme vždy tvrdo, pri prepise však na základe prijatej konvencie používame grafému *i*.

— v gruzínskom jazyku platí pri substantívach zákon otvorených slabík,

— gruzínčina nerozlišuje menný gramatický rod, všetky substantíva majú pri skloňovaní v jednotlivých pádoch rovnaké zakončenie.

Pri prepise a prekladaní do slovenčiny treba preto gruzínske vlastné mená a substantíva označujúce tamojšie reálie zaraďovať do slovenských skloňovacích vzorov podľa prirodzeného rodu, resp. podľa zakončenia. Mená gruzínskych miest, osád a dedín (ojkonymá) sa v našich pravopisných príručkách spomínajú zriedka, väčšinou sú však nesklonné. To platí všeobecne (typ *Tbilisi, Rustavi, Batumi, Poti* atď.). Formálne im prisudzujeme stredný rod *(Tbilisi* — Z, 19, A, 77, *Poti* — L, 15, *Kutaisi* — Z, 20, *Ozgureti* — Z, 74, *Gurdžaani* — A, 349, *Telavi* — A, 337, *Gori* — O, 20, *Cchneteli* — O, 54, *Zugdidi* — L, 339 atď.). Zložitejšia situácia je pri antroponymách — osobných menách. Formálne sú všetky osobné mená a priezviská zakončené na samohlásku (zákon otvorených slabík), najčastejšie na *-i, -e: Rustaveli* (J), *Kandelaki* (Z, 26), *Baratašvili* (Z, 93; v týchto priezviskách časť *-švili* = syn), *Džanieri* (A, 152), *Čachonelidze* (S, 207; v týchto priezviskách časť *-dze* = takisto *syn).* Gruzínske priezviská zakončené na *-i, -e* skloňujeme v slovenčine podľa vzoru *kuli.* Osobné mená zakončené na *-i, -e* prepisujeme bez koncoviek *-i, -e* a skloňujeme podľa vzoru *chlap* (koncové *-i, -e* v týchto prípadoch v gruzínčine plní funkciu signálu otvorenosti slabík a pri skloňovaní stráca svoju pôvodnú funkciu). Ide o osobné mená typu *Gogi* (O, 79), *Nodari* (S, 30), *Lomkaci* (Z, 31), *Temuri* (O, 144), *Lazare* (S, 22), *Zosime* (A, 79), *Alexandre* (A, 166). Tieto prípady poznáme z doterajších prekladov v podobách *Otar, Nodar, Timur, Lazar, Zosim.* Pri skloňovaní mužských vlastných podstatných mien a priezvisk zakončených na *-o, -a* sa pridržiavame pravidiel platných v súčasnom slovenskom spisovnom jazyku (vzor *chlap* a *hrdina).* Rovnaké pravidlo platí aj pri skloňovaní ženských vlastných mien zakončených na *-a:* ženské vlastné mená typu *Kekela* (A, 53), *Nana* (O, 97), *Ela* (L, 12) skloňujeme podľa vzoru *žena,* ženské vlastné mená typu *Babuca* (A, 138), *Nuca* (S, 49), *Cuca* (L, 108) skloňujeme podľa vzoru *ulica.* Gruzínske ženské mená zakončené na *-o* sú nesklonné: *Aniko* (Z, 13), *Taso* (O, 5), *Maro* (A, 171). Rovnako nesklonné sú aj zriedkavé ženské mená typu *Ketevan, Daredžan, Guranchut,* v ktorých je porušený zákon otvorených slabík.

3. Pri prepise gruzínskych substantív sa často stretávame aj s reáliami, prvkami materiálnej a duchovnej kultúry, ktoré treba v texte alebo vysvetlivkách opísať. Pri skloňovaní podstatných mien označujúcich reálie kaukazských republík odporúčame začleniť tieto slová do skloňovacích vzorov podľa toho, akú reáliu označujú a aké je ich zakončenie v základnom tvare. Slová *adžika* (korenina z mletej papriky, korenia,

sušených bylín), *burka* (nepremokavá plstená halena), *čerkeska* (kabátec siahajúci po kolená), *čocha* (ľudové oblečenie z čierneho súkna), *čurčchela* (lahôdka z lieskových orieškov obalených v hroznovom želé), *katcha* (drevený pohár na všedný deň), *chačapura* (syrový koláč z kysnutého cesta) označujú neživú reáliu a uplatnením významového i formálneho kritéria im v slovenskom skloňovacom systéme zodpovedá vzor *žena.* Slová typu *čača* (hroznový mušt alebo alkoholický nápoj z neho) zasa patria do vzoru *ulica.* Substantíva označujúce živé osoby mužského pohlavia typu *tamada* (hlava hostiny) skloňujeme podľa vzoru *hrdina,* substantíva typu *lavaš* (gruzínsky chlieb upečený z tenkých lístkov cesta) podľa vzoru *stroj,* slová označujúce neživé veci so zakončením na *-o* typ *lobio* (prívarok z lúpanej fazule) podľa vzoru *mesto.* Vokatívne formy zakončené na *-o* typu *batono* (pane!), *kaco* (človeče!), *genacvale* (milý! — zakončené na *-e*) zostávajú bez zmeny. Nesklonné a stredného rodu sú substantíva zakončené na *-i* (označujúce neživé predmety): *mčadi* (posúch z kukuričnej múky), *pelamuši* (puding z hroznovej šťavy a múky), *kvevri* (veľká hlinená nádoba zakopaná do zeme slúžiaca na uskladnenie vína), *čachochbili* (kurča pečené na oleji a cibuli), *čanachi* (jedlo z baraniny pripravené na hlinených panviciach).

Pri prepisovaní všeobecných a vlastných podstatných mien z gruzínčiny do slovenčiny (a to aj v prípadoch, že ide o tzv. preklad z druhej ruky, t. j. preklad z iného jazyka, do ktorého bol pôvodný gruzínsky originál preložený) a pri začleňovaní týchto substantív do skloňovacieho typu nášho jazyka treba dodržiavať pravidlá rešpektujúce systém obidvoch jazykov — gruzínčiny aj slovenčiny. Časti prekladateľov sa to v doterajšej praxi pri prekladoch gruzínskych literárnych diel do slovenčiny podarilo. V mnohých prípadoch (na ilustráciu uvádzame iba niektoré) však badať v oblasti prepisovania a skloňovania všeobecných i vlastných podstatných mien nejednotnosť. Hoci si uvedomujeme, že preklady z gruzínskej národnej literatúry tvoria iba malú časť našej súčasnej prekladovej produkcie, sme toho názoru, že treba nastolenej problematike venovať pozornosť. Dúfame, že tento príspevok pomôže zjednotiť transliteračné a deklinačné pravidlá gruzínskych apelatív a proprií na zásadách prijatých medzinárodnou fonetickou asociáciou a a prispeje k solídnej kultúrnej úrovni našej prekladovej literatúry s gruzínskou tematikou.

Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava

LITERATÚRA

ARONSON, H.: Georgian a Reading Grammar. Michigan. Book Crafters, Inc. Chelsea 1982. 527 s.

BABUNASCHWILI, N. — NADREJSCHWILI, N.: Lehrbuch des Georgischen. Thbilissi 1974. 286 s.

GÖRIGK, M. — DSCHORDSCHANELI, K.: Germanuli dialogebi. Tbilissi, Staatsuniversität Tbilissi 1981. 188 s.

Slovník slovenského jazyka. 6. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 336 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971. 424 s.

ROZLIČNOSTI

Stláčacie gombíky — stláčačky

V obchodoch sa iba zriedkavo objavujú nateraz módne kovové zapínacie *gombíky, ktoré sú pre ľahké pripevnenie a praktické zapínanie* bez dierky veľmi obľúbené. Tieto gombíky sú známe najčastejšie pod názvami *cvoky, cvočky* alebo *druky,* ale v praxi módnych časopisov aj pod názvom *baby rolandy.*

Tieto módne kovové zapínacie gombíky nie sú, pravda, v odevníckom priemysle novinkou. Ich názvy sa uvádzajú vo viacerých publikáciách z oblasti odevníctva a v štátnych a odborových normách.

V publikácii J. Jurgu a kol. *Odevnícke názvoslovie* (Bratislava, SVTL 1961; ďalej ON1) sa na s. 348 medzi zapínacími gombíkmi používanými na zapínanie spomínajú *prevliekacie* a *stláčacie gombíky.* Pri hesle *stláčací gombík* je takýto výklad: gombík skladajúci sa z párových častí, ktoré sa oddelene pripevňujú na narube ležiace plochy odevu znitovaním dvoch súčiastok tak, že sa cez výrobok na seba navlečú a zapadnutím do seba pripevnia. Tento gombík sa zapína stlačením výčnelku jednej časti do jamky druhej časti gombíka. ON1 spomína dva typy stláčacích gombíkov: *nitový stláčací gombík* a *prišívací stláčací gombík.*

Prišívací stláčací gombík sa v ON1 charakterizuje ako stláčací gombík, ktorého časti sa pripevňujú na odev prišitím. Používa sa spravidla na výrobkoch z ľahšieho materiálu najmä vtedy, ak zapínanie nemá byť viditeľné. Pri tomto type sa uvádza aj pomenovanie *patentka,* ktoré ON1 hodnotí ako nesprávne z terminologického hľadiska. Toto pomenovanie sa však bežne používa v hovorových prejavoch.

V súčasnosti módny kovový gombík sa v tejto publikácii označuje ako *nitový stláčací gombík.* V hesle *nitový stláčací gombík* sa okrem iného uvádza, že sa tento gombík používa na zapínanie fazónových krajov pracovných kombinéz z tuhých materiálov, najčastejšie však na rukaviciach, obuvi, puzdrách a rozličných výrobkoch z kože.

V druhom vydaní *Odevníckeho názvoslovia* od J. Jurgu a kol. (Bratislava, SVTL 1963; ďalej ON2) sa na s. 339 popri hesle *nitový gombík* (je pri ňom rovnaké vysvetlenie ako v ON1 pri hesle *nitový stláčací gombík)* uvádza aj heslo *spínačka.*

Spínačka sa v ON2 vysvetľuje ako zapínadlo, ktoré sa zapína vtlačením výstupku jeho vrchného dielika do priehlbinky spodného dielika. V ON2 sa rozoznávajú dva druhy spínačiek: *prišívacia spínačka* (gombík, ktorý sa v ON1 označuje ako *prišívací stláčací gombík)* a *nitová spínačka* (v ON1 pod názvom *nitový stláčací gombík).*

Tieto kovové zapínacie gombíky sa neoznačujú jednotne ani v názvoslovných normách. V ON 79 7000 *Oděvní názvosloví, lidské tělo* (Praha, VÚNM 1966) sa pod č. 51 uvádza heslo *stiskací knoflík, stisk* so slovenskými ekvivalentmi *stiskací gombík, stisk* a s vysvetlením, že ide o špeciálny gombík slúžiaci na spínanie rozličných dielcov, zložený z dvoch častí, ktoré sa spájajú stiskom. Tu treba podotknúť, že slovenskými ekvivalentmi slov *stisk, stiskací* sú slová *stlačenie, stláčací.* V norme bolo treba použiť tieto slová namiesto nevhodných ekvivalentov *stisk, stiskací.*

V ON 79 7001 *Oděvní názvosloví, střihy* (Praha, VÚNM 1966) je pod č. 101 heslo *připevňování stisků,* v ktorom sa ako slovenský ekvivalent slova *stisk* použilo slovo *tlačka* v spojení *pripevňovanie tlačiek.*

V ČSN 80 7003 *Oděvní názvosloví. Části a detaily oděvů* (Praha, VÚNM 1966) je pod číslom 575 uvedené *spínačkové zapínanie* s vysvetlením „zapínanie pomocou spínačiek". Napokon v poslednej z noriem, v ČSN 80 7016 (Praha, VÚNM 1982) *Názvoslovie vzhľadových konfekčných chýb* je v hesle *nesprávne prišitý gombík* uvedené aj spojenie *stláčací gombík (patentka).*

Z prehľadu jednotlivých publikácií z oblasti odevníctva, odborových a štátnych noriem vidno, že názov spomínaných gombíkov nie je ani jednotný, ani ustálený: gombíky sa v nich pomenúvajú viacerými názvami: *stláčacie gombíky, spínačky, stisky, stiskacie gombíky, tlačky.* Z týchto názvov sa zatiaľ v praxi neujal ani jeden. Preberieme postupne výhody a nevýhody uvedených pomenovaní.

V odevníckom názvosloví sa na označenie spomínaného typu gombíka *zvolil najprv štylisticky neutrálny dvojslovný názov stláčacie gombíky,* potom štylisticky príznakový jednoslovný názov *spínačky.* Ukazuje sa, že v oblasti odevníctva by bolo vhodnejšie použiť štylisticky neutrálne, dvojslovné pomenovania, teda *stláčacie gombíky* a *spínacie gombíky.*

Jednoslovná, univerbizovaná podoba *stláčačky,* resp. *spínačky* by našla uplatnenie skôr v hovorovej reči a v neoficiálnych prejavoch.

Pomenovanie *stláčacie gombíky* je motivované činnosťou (stláčaním), teda spôsobom zapínania gombíkov a z jazykového hľadiska ho možno pokladať za najvhodnejšie zo všetkých názvov uvádzaných v jednotlivých publikáciách, v ON a v ČSN. Aj pomenovanie *spínačky* je motivované činnosťou (spínaním). Motivované je však menej vhodne, lebo pri spínaní ide skôr o spájanie pomocou nejakej spony, ihlice a pod.

Názov *stiskacie gombíky* je z jazykového hľadiska nevhodný, menej vhodný je aj názov *tlačky,* ktorý je utvorený od iného koreňa: nie od podoby *stláčať,* ale od podoby *tlačiť;* pri zapínaní gombíkov ide skôr o stláčanie, nie o tlačenie.

Pravda, dalo by sa uvažovať aj o názvoch *cvoky,* resp. *cvočky,* ktoré sa bežne používajú v praxi. Tento názov však nemožno pokladať za najvhodnejší, hoci je, nepochybne, najrozšírenejší: slovo *cvoky,* resp. zdrobnenina *cvočky,* má už dávno v našom jazyku iný obsah: pomenúvajú sa ním krátke klinčeky s väčšími hlavičkami určené na podrážky a pod.

Posledné z pomenovaní týchto gombíkov používaných v praxi — *druky* — je prevzaté z nemčiny a súvisí s nemeckým slovesom *drucken* (= tlačiť, porov. Nemecko-slovenský a slovensko-nemecký slovník, Bratislava, SPN 1966, s. 27). Názov *druky* je teda adaptovaným nemeckým ekvivalentom slovenského názvu *stláčačky.*

Zhŕňame: Pomenovanie módnych kovových gombíkov nie je v praxi ani v odborných publikáciách jednotné. Z jazykového hľadiska je vhodný štylisticky neutrálny názov *stláčacie gombíky.* Mohol by nájsť uplatnenie v publikáciách z oblasti odevníctva, v ON a v ČSN a jeho hovorový náprotivok *stláčačky* v bežnej jazykovej komunikácii. Tieto názvy majú predpoklady ujať sa v jazykovej praxi na označenie rozoberaného typu gombíkov.

Katarína Hegerová

Copatý — vrkočatý

Slová *copatý* a *vrkočatý* majú ten istý význam, označujú nápadný vonkajší znak človeka (resp. ženy, dievčaťa), ktorý má alebo nosí vrkoče.

Keď zaradíme túto dvojicu do radu slov ako 1. *okatý, bruchatý, nohatý, vlasatý, ušatý, zubatý, kolenatý, gambatý, pyskatý, plecatý i plecnatý, hrvoľatý* i *hrvoľnatý, prsnatý, svalnatý, žilnatý, telnatý, kostnatý,* 2. *bradatý, hrbatý, fúzatý, rohatý,* 3. *jazyčnatý, hubatý, hlavatý, papuľnatý,* zistíme, že patrí do toho istého slovotvorného typu. Slovotvorným zá-

kladom je podstatné meno označujúce časť tela a k nemu sa pridáva slovotvorná prípona *-atý,* resp. *-natý.* Z významového hľadiska je medzi slovami tohto radu čiastočný rozdiel. Slová prvej skupiny označujú vlastnosť danú istým vonkajším znakom, značia „majúci veľkú, vyčnievajúcu časť tela, ktorá je pomenovaná v slovotvornom základe" a majú aj príznak expresívnosti. Slová druhej skupiny značia „majúci, nosiaci istý telesný znak označený v slovotvornom základe, ktorý iný jednotlivec bežne nemá". Slová tretej skupiny označujú isté povahové vlastnosti, sú to teda akostné adjektíva, kým v druhej a najmä v prvej skupine je prvok vzťahovosti. Slová *copatý* a *vrkočatý* sú rovnako utvorené príponou *-atý,* patria do druhej skupiny a značia „majúci, nosiaci cop, vrkoč". V tom sa obidve zhodujú. Odlišujú sa však štylistickou hodnotou východiskového, základového slova.

Slovo *cop* je nárečové (tak sa hodnotí aj v Slovníku slovenského jazyka I, 1959), slovo *vrkoč* je spisovné. Adjektívum *copatý* sa v Slovníku slovenského jazyka ani neuvádza, hoci sa vyskytuje v hovorených i písaných prejavoch najmä u autorov zo západoslovenskej oblasti. Príd. meno *vrkočatý* sa v tomto slovníku uvádza s dokladmi od Kukučína a Rázusa. Slovo *copatý* treba hodnotiť ako nespisovný nárečový ekvivalent adjektíva *vrkočatý.*

Konštantín Palkovič

SPRÁVY A POSUDKY

Nad obsahom 18. roč. časopisu Russkaja reč (1984)

Prvé stránky 18. ročníka časopisu *Russkaja reč* (1984) sú venované významnému slavistickému podujatiu — IX. medzinárodnému zjazdu slavistov, ktorý sa konal v Kyjeve v dňoch 6.—14. septembra 1983. Okrem správy J. F. Chaustovovej prináša časopis pozdravný list Rady ministrov ZSSR účastníkom zjazdu a výzvu účastníkov všetkým vedcom sveta, aby znásobili svoje úsilie na obranu mieru.

V informáciách o časopise *Russkaja reč* v predchádzajúcich ročníkoch Kultúry slova sme čitateľov oboznámili s koncepciou, štruktúrou a poslaním časopisu, s jeho jednotlivými rubrikami a ich náplňou. Dnes chceme upozorniť na tie príspevky osemnásteho ročníka, ktoré sa nám z hľadiska starostlivosti o rečovú kultúru vidia najzaujímavejšie.

J. P. Chodakovová v príspevku *Vagon i maleňkaja teležka* (č. 1, s. 49—55) — *Veľmi veľa a málo* (doslova: *Vozeň a malý fúrik)* ukazuje, ako sa vo vývine spisovnej ruštiny vnútri kategórie kvantity postupne sformovala skupina slov, ktorých prenesený význam má hodnotiacu funkciu. Sú to substantíva *potok, propasť, palata, bočka, vagon, gorsť, kapľa, kroška, groš, teň* a ďalšie, ktoré v prenesenom význame označujú veľké alebo malé množstvo niečoho.

J. M. Lazutkinová v príspevku *Čo možno označiť slovesom (Poserebriť = pokryť serebrom)* (č. 1, s. 54—58) sa venuje opisu syntaktických vlastností slovies s implikovaným objektom typu *poserebriť, zondirovať, lopatiť, portretirovať* a i., ktoré sú synonymné s dvojslovnými pomenovaniami *pokryť serebrom, issledovať zondom, premeškať lopatoj, pisať portret.* Autorka na základe rozboru reprezentatívneho počtu slovies prichádza k týmto záverom: 1. slovesá s implikovaným objektom majú konkrétny význam nezávislý od kontextu, 2. slovesá tohto typu sú vhodné na podávanie informácie vo vetách rozličnej štruktúry, 3. mimoriadnu dôležitosť majú tieto slovesá (zväčša označujú deje a procesy) vo výrobnej sfére, vede a technike pre svoju stručnosť a presnosť. J. M. Lazutkinová upozorňuje na to, že tieto slovesá majú málokedy viac významov. Ak však takéto sloveso má niekoľko významov, ako napr. *koľcevať,* stačí minimálny kontext *(koľcevať ptic, ryb* a *koľcevať kľony)* na zistenie príslušného významu.

V. A. Ickovičová a B. S. Švarckopf v príspevku *Pravidlo, ktoré nie je v „Pravidlách"* (č. 1, s. 59—62) sa zaoberajú otázkou interpunkcie, konkrétne, kedy sa má viacnásobný prístavok pred osobnými vlastnými menami oddeľovať čiarkou. Prístavky pred osobnými vlastnými menami delia autori na prístavky označujúce 1. funkciu osoby *(minister, direktor, komandir, rektor, delegat, deputat* a pod.), 2. kvalifikačnú charakteristiku osoby *(kandidat, doktor ... nauk, akademik, člen-korespondent Akademii nauk* a i.), 3. čestné tituly *(Geroj Socialističeskogo Truda, ľotčik kosmonaut SSSR, zaslúžennyj artist* atď.). V ruštine v zásade platí, že prístavky rovnakého typu sa oddeľujú čiarkou, napr. *Geroj Sovetskogo Sojuza, ľotčik kosmonavt SSSR,* prístavky rozličných typov sa čiarkou neoddeľujú, napr.: *zavedujúščij kafedroj* (funkcia) *profesor* (vedecká hodnosť).

V. J. Butrim v príspevku *Tvary čísla v termínoch (Uzkosti, jarkosti, neodnorodnosti)* (č. 1, s. 63—66) píše o používaní množného čísla v odbornom štýle. Tradične sa substantíva na *-osť* pomenúvajúce abstraktné vlastnosti a príznaky zaraďovali v ruštine medzi singulária tantum, v ostatných rokoch sa však v lingvistickej literatúre na základe výskumu konštatovalo, že substantíva tohto typu môžu mať plurál, ak sa používajú v konkrétnom význame, odlišnom od významu tohto slova v singulári (napr. slovo *jomkosť* v singulári znamená „objem, kapacitu", v pluráli tvar *jomkosti* označuje „nádoby, cisterny"). Množné číslo abstraktných singulárií tantum označujúcich vlastnosti a príznaky sa využíva najmä v terminologickej lexike. V. J. Butrim konštatuje, že počet takýchto slov sa zväčšuje, a vyčleňuje tri typy základných významov, ktoré nadobúdajú substantíva na *-osť* v pluráli. Termíny v pluráli označujú: 1. variabilitu parametra pomenovaného termínom v singulári *(jarkosti, intensivnosti),* 2. predmety, ktoré majú vlastnosť pomenovanú termínom v singulári *(jomkosti, uzkosti),* 3. variant vlastnosti alebo kvality pomenovanej substantívom v singulári *(skorosti, nedostatočnosti).*

L. A. Glinkinová v príspevku *Rečová etiketa: „ty" a „vy"* (č. 2, s. 62—67) sa zamýšľa nad históriou tykania v Rusku. Uvádza, že až do 17. stor. bolo v Rusku tykanie všeobecné a spoločensky neutrálne. V súčasnosti sa za rečovú i spoločenskú normu v styku s neznámym človekom pokladá vykanie. V niektorých pracovných kolektívoch je zvykom tykať si, tykanie však musí byť vždy obojstranné a dobrovoľné.

Príspevok T. S. Kogotkovovej *Sú vždy potrebné slová s predponami?* (č. 2, s. 68—74) bol napísaný na základe listu čitateľa, ktorému sa nepozdávajú slová *besprostoj* a *bespereprostoj,* bežne používané v obežníkoch a hláseniach závodu, v ktorom pracuje. T. S. Kogotkovová vo svojej odpovedi analyzuje ďalšie slová tvorené pomocou dvoch alebo troch predpôn, typické pre vyjadrovanie odborníkov. Konštatuje, že najmä v hovorovej ruštine badať tendenciu pomenovať nový jav čo najúspornejšie, ale slová tvorené pomocou dvoch, príp. troch predpôn sú z hľadiska ruskej slovotvorby nie vždy prípustné, spájanie niektorých predpôn odporuje logike (významy predpôn sa často navzájom vylučujú). T. S. Kogotkovová poukazuje na to, že i keď slovotvorné a sémantické možnosti predpony sú veľké, v súčasnej hovorovej ruštine sa predpony pri tvorení nových slov používajú živelne. Za nebezpečenstvo pre jazykovú kultúru pokladá autorka to, že hromadné oznamovacie prostriedky preberajú z odborného slangu nenáležitým spôsobom tvorené slová.

L. A. Lebedevová v príspevku *Nový život starých slov* (č. 3, s. 58—62) píše o prenesených významoch starých ruských slov spätých s poľnohospodárskou výrobou, ako sú *niva, žatva* a *strada.* V súčasnej ruskej beletrii a publicistike sa tieto slová používajú v nových obrazných spojeniach: *golubaja niva, niva prosveščenija, belaja žatva, muzykaľnaja žatva, vinogradnaja strada, bojevaja strada, ekzamenacionnaja strada* a pod. Autorka upozorňuje na to, že niektoré z týchto spojení už stratili svoju obraznosť, stali sa šablónovitými, sféra ich použitia sa obmedzuje na písaný, resp. rozhlasový rečový prejav, ale v hovorovej reči sa pociťujú ako cudzorodý prvok.

L. I. Vasilenko (č. 6, s. 37—40) sa v príspevku *Modálne slová v dialógu* zaoberá úlohou modálnych slov v rozličných typoch dialógu, ich možnosťami a významom pri výstavbe dialógu. V príspevku *Ako hovoria deti?* (č. 6, s. 41—45) píše T. A. Mechovič o osobitostiach detského rečového prejavu a o zákonitostiach, podľa ktorých deti slová tvoria.

Rozborom publicistického štýlu sa v troch príspevkoch zaoberá L. I. Žitenevová. Zaujímavý je najmä príspevok *Orientačné body v novinách* (č. 3, s. 70—76), v ktorom sa autorka zamýšľa nad názvami rubrík, titulkami, medzititulkami a poznámkami v novinách. Ich cieľom je aktivizovať pozornosť čitateľa a nakrátko ho informovať o tom, o čom sa v rubrike či článku môže dočítať. L. I. Žitenevová na materiáli viacerých ruských periodík analyzuje najčastejšie novinárske chyby a konštatuje, že vo všetkých novinách musia prevládať titulky informatívne a obsažné, vzájomný pomer titulkov sa musí riešiť s ohľadom na čitateľa.

V príspevku *Frazeologizmy — prostriedok výraznosti novín* (č. 5, s. 69—72) sa L. I. Žitenevová zaoberá významom frazeologizmov v publicistickom štýle. Úvodom cituje slová V. I. Lenina, že frazeologizmy často vyjadrujú podstatu zložitých javov mimoriadne presne. Podľa L. I. Žitenevovej sú pre novinársky štýl najvhodnejšie tie frazeologické prostriedky, ktorými sa dá obsažne vyjadriť istá myšlienka a súčasne aj hodnotenie daného faktu. Na dostatočne bohatom jazykovom materiáli autorka ukazuje, že tak pri používaní frazeologizmov, ako aj ostatných hodnotiacich jazykových prostriedkov je potrebné zachovávať správnu mieru a pri transformovaní frazeologizmu jeho jadro, hlavnú myšlienku. Použité frazeologizmy musia štylisticky zodpovedať textu a musia

byť jednoznačné. Iba tak môžu byť účinným a pôsobivým prostriedkom na zvýšenie výraznosti a emocionálnosti novinárskeho štýlu.

V treťom príspevku *„Novinovosť" — znak štýlu* (č. 2, s. 85—98) píše L. I. Žitenevová o špecifickosti jazyka a štýlu novín.

Osobitne nás zaujala nová rubrika *Hovoríme správne?,* ktorú pripravuje A. A. Braginová. Rubrika si všíma rečové nedostatky, o ktorých sa ustavične píše v jazykových príručkách, v hovorenej reči sa však ďalej vyskytujú, možno ich zaregistrovať na ulici, v dopravných prostriedkoch, obchodoch, na štadiónoch a inde. A. A. Braginová vychádza z názoru, že celková úroveň rečovej kultúry závisí od kultúry rečového prejavu najširšieho okruhu používateľov jazyka. So zaregistrovanými rečovými chybami bojuje na stránkach časopisu *Russkaja reč* originálnym spôsobom. Uvádza dva varianty konkrétnych dialógov (v obchode, na ulici, v módnom salóne a pod.) — správny a nesprávny. Čitateľ sa sám musí rozhodnúť pre jednu z dvoch možností a správne riešenie nájde na konci čísla.

Okrem príspevkov týkajúcich sa jazykovej kultúry si v osemnástom ročníku zasluhujú pozornosť príspevky rubriky *Jazyk diel V. I. Lenina,* najmä príspevok J. L. Lilejevovej *Slovník jazyka V. I. Lenina a akademické slovníky.* Zaujímavé príspevky v rubrikách *Pošta Ruskej reči, Z dejín slov a výrazov, Onomastika, Ruské nárečia, Dejiny kultúry a písomníctva.*

Osemnásty ročník časopisu *Russkaja reč* obsahuje vyše dvesto štúdií a článkov, ktoré spracúvajú mnoho zaujímavého materiálu. Väčšina príspevkov týkajúcich sa kultúry rečového prejavu vychádza z podnetov čitateľov, ktoré svedčia o rozširujúcom a prehlbujúcom sa záujme o otázky ruského jazyka a rečovej kultúry. Listy čitateľov, reakcie čitateľov na príspevky v časopise sú dôkazom nielen veľkého záujmu čitateľov o rodný jazyk, o problémy kultúry písanej i hovorenej reči, ale aj rastu informovanosti čitateľov o ruskom jazyku. Časopis *Russkaja reč* svojou cieľavedomou prácou v oblasti jazykovej výchovy získal za osemnásť rokov svojej existencie nemalé zásluhy na zvyšovaní úrovne kultúry rečového prejavu používateľov ruského jazyka.

Viktória Dorotjaková

O terminologických a jazykových nedostatkoch učebnice pre robotnícky dorast

(IŽO, M. — TÖKÖLY, F.: Elektrotechnické materiály pre 1. a 2. ročník stredných odborných učilíšť s elektrotechnickým zameraním. Bratislava, Alfa 1984.)

Učebnica *Elektrotechnické materiály,* ktorá nedávno vyšla vo vydavateľstve Alfa, je určená pre všetky učebné a študijné elektrotechnické odbory stredných odborných učilíšť v ČSSR. Jej akčný rádius je neobyčajne veľký. Poznatky o elektrotechnických materiáloch z nej má čerpať celá generácia príslušníkov robotníckej triedy v jednom z kľúčových odvetví nášho národného hospodárstva. Z toho dôvodu, ale aj preto, že stredné odborné učiliština tvoria významný článok československej výchovno-vzdelávacej sústavy, bola spoločenská objednávka všestranne vysokej kvality učebnice veľmi jednoznačná. Treba však kon-

štatovať, že *táto objednávka sa dostatočne nesplnila*, pretože z hľadiska jazykovej kultúry, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou kvality, sa učebnica zaraďuje medzi nie príliš vydarené diela. Na stránkach Kultúry slova sme už niekoľkokrát upozornili na nie najlepšiu jazykovú a terminologickú stránku učebníc z oblasti elektrotechniky, no zdá sa, že z doteraz uverejnených kritických príspevkov elektrotechnická redakcia vydavateľstva Alfa nevyvodila potrebné dôsledky.

V príspevku obmedzeného rozsahu možno poukázať len na niektoré častejšie sa vyskytujúce nedostatky jednej z najnovších učebníc.

K ustálenosti terminológie neprispieva to, že v texte učebnice sa vyskytujú početné dublety, napr. *tuhá látka* a *pevná látka* na s. 19, *kvapalné skupenstvo* (s. 19) a *tekuté skupenstvo* (s. 211), *pevnosť v ťahu* (s. 32) a *ťahová pevnosť* (s. 33), *tepelná odolnosť* (s. 75) a *teplotná odolnosť* (s. 77), *vytvrdený papier* (s. 76) a *tvrdený papier* (s. 206), *dotyky* (s. 87) a *kontakty* (s. 88), *rezistor* (s. 171) a *odpor* (s. 172), *lakované drôty* i *lakované vodiče* (s. 266) a ďalšie.

Vo viacerých prípadoch je jeden z dvojice použitých termínov taký, ktorý sa podľa platných štátnych noriem nemá používať. Napr. na s. 212 sa použil termín *mäkčidlo* popri normalizovanom termíne *zmäkčovadlo* (s. 221). V prípade dvojice *činiteľ strát* (s. 17) a *činiteľ dielektrických strát* (s. 183) ani jeden termín nie je normalizovaný. Správna podoba termínu podľa ČSN je *stratový činiteľ*.

Ako synonymné sa v učebnici používajú aj termíny, ktorými sa pomenúvajú rôzne pojmy, čo treba hodnotiť ako závažnú vecnú chybu. Tak je to napr. pri dvojici *tepelná odolnosť* (s. 75) a *teplotná odolnosť* (s. 77), *tekutý stav* a *kvapalný stav* (s. 35), *fotorezistor* a *fotorezist* (s. 158), *kondenzátor* (s. 171) a *kapacita* (s. 172).

Nejeden termín je uvedený v jazykovo nesprávnej forme, napr. *zosilovač* (s. 102; správ. *zosilňovač), smes* (s. 216; spr. *zmes), heuslerove zliatiny* (s. 93; spr. *Heuslerove zliatiny), Gunov jav* (s. 141; spr. *Gunnov jav), Elegáz* (s. 240; spr. *elegaz), pentokarbonyl železa* (s. 109; spr. *pentakarbonyl železa), melanínformaldehydové živice* a *melanín* (s. 229; spr. *melamínformaldehydové živice* a *melamín), amalgány* (s. 68; spr. *amalgámy), permivar, permivarový jav* (s. 123; spr. *perminvar, perminvarový jav), gelatinizovať* (s. 257; spr. *želatínovať).* Niektoré z naznačených chýb však možno pripísať aj na konto tlačových chýb.

Niektoré termíny a výrazy sú uvedené v dvoch pravopisne (resp. aj slovotvorne) odlišných podobách, čo takisto možno pripísať aj na konto tlačových chýb, napr. *Lukoil* a *Lukooil* (s. 261), *reaktoplastické živice* (s. 226) a *reaktoplastové živice* (s. 239), *priložené drôty* (s. 284) a *príložné drôty* (s. 291), *chloroprenový* (s. 225) a *chlórprenový* (s. 271), *permag* (s. 125) aj *Permag* (s. 126).

Popri terminologických a pravopisných nedostatkoch možno poukázať aj na neobratné, príp. aj gramaticky nesprávne štylizácie, napr.: *...vrubová skúška nárazom sa skúša pomocou Charpyho kyvadlového kladiva...* (s. 57); *Podľa účelu použitia sa delia materiály na meracie účely, regulačné účely a vyhrievacie účely* (s. 76); *...od hrúbky 0,01 m, ktorá sa lepí na vytvrdený papier* (s. 76); *Vymenujte ďalšie ostatné kvapalné izolanty* (s. 243); *Náš chemický priemysel vyrába široký sortiment lakov, impregnačných a izolačných látok. Pre obmedzenosť uvedieme len tie najvýznamnejšie* (s. 258).

Viaceré formulácie a výrazy v texte učebnice sú nezrozumiteľné. Uvedieme niekoľko príkladov: *oxid medi* (s. 50); *prítomnosť kyslíka ako* Cu_2O (s. 60); *Zostavte stĺpcové diagramy podľa rôznych veličín* (s. 90); *izolanty z plynov* O_2 (s. 92); *Má najmastnejší hmat zo všetkých plastov* (s. 219); *Pri určitej teplote množstvo vznikajúceho tepla v izolante a množstvo tepla, ktoré izolant odvádza do okolia, je väčšie* (s. 184); *Technické sklo má charakter iónovej vodivosti* (s. 201); *lineárne roztavené makromolekuly* (s. 226); *chemický rozdiel obidvoch kovov* (s. 245).

Do textu učebnice sa dostali aj elementárne jazykové chyby, napr. *do otvora (s. 173), vytvrďuje sa (s. 259), z pomedzi (s. 71), proti plesňam (s. 260).* Podobné nedostatky majú aj niektoré formulácie, napr. *... jeden alebo obidve zložky tvorí termoplast ...* (s. 80).

Ako dvojrodové sa používa substantívum *nistej:* na s. 24 nesprávne ako maskulínum *(na dne nisteja)* a na s. 28 správne ako feminínum *(nistej ... do ktorej sa vloží vsádzka).* Podobná chyba sa vyskytuje v prípade *hélia* na s. 52, keď sa nesprávne uvádza ako maskulínum *(... sa chladia tekutým héliom, ktorý súčasne slúži ...)* i správne ako neutrum. Dvojako je utvorený genitív termínu *solidus:* nesprávne na s. 36 *(krivka solida)* a správne na s. 38 *(podľa solidu).*

Časté je zbytočné použitie zátvoriek, napr. vo formulácii *... teplota klesne na (800 až 600) °C* (s. 29).

V učebnici chýba zoznam chýb, ktorých je nemálo. Medzi chybami sú aj také, ktoré môžu spôsobiť stratu informácie, napr. *zarážka* (s. 26; správne *zavážka), rádium* (s. 70; spr. *ródium), legovaných prísad* (s. 84; spr. *legovacích prísad), šírka* (s. 93; spr. *šípka), samostatne* (s. 98; spr. *samovoľne)* a i.

Záverom sa žiada konštatovať, že mnoho jazykových nedostatkov posudzovanej učebnice je takej povahy, že výrazne zhoršujú kvalitu textu učebnice aj z vecnej stránky. Opäť sa tak potvrdila známa pravda, že vysokú odbornú úroveň učebnice nemožno dosiahnuť bez vysokej jazykovej kultúry textu. Jazykovej kvalite učebnice by sa preto pri jej ďalších vydaniach mala venovať podstatne väčšia pozornosť.

Ján Štofa

SPYTOVALI STE SA

Aerobic — erobik. — A. P. z Banskej Štiavnice nám napísala: „Pestujem všestrannú telesnú aktivitu. Najnovšie ma zaujal *aerobic,* len neviem, ako sa toto slovo má správne písať a vyslovovať, lebo ho vídam napísané aj ako *erobic* alebo *erobik.* Výslovnosť tiež nie je jednotná. Jedni vyslovujú na začiatku tohto slova *ae — aerobik,* iní *e — erobik.* Rada by som vedieť, čo je správne, a zaujímal by ma aj pôvod tohto slova."

Najzákladnejšou požiadavkou, ako predchádzať tzv. civilizačným chorobám, je telesný pohyb. Na zaktivizovanie čo najširšieho okruhu ľudí sa ustavične hľadajú novšie formy. Vznikajú nové športové odvetvia a telesné cvičenia a spolu s nimi aj nové názvy, ktoré začíname používať aj v spisovnej sloven-

čine. Novšie prevzaté názvy športov a telesných cvičení, ako sú *džudo, karate, windsurfing, bedminton, džezgymnastika,* zo začiatku pôsobili trocha exotický, ale postupne sme si na ne zvykli. Teraz k nim pribudlo slovo *aerobic.* Je to názov gymnastického cvičenia s rytmickými tanečnými pohybmi, ktorého cieľom je dôkladne rozhýbať celé telo.

Najprv niekoľko slov o etymológii slova *aerobic.* Jeho prvá časť *aero-* vyvoláva predstavu, že je to čosi, čo súvisí so vzduchom. Grécke slovo *aer* značí totiž „vzduch". Druhú časť *-bic* možno segmentovať takto: *bi-* je zo základu *bios* (život), ale nepriamo z tvaru *bióza* (napr. *aerobióza)* sa odčlenil sufix *-óza* a ostal „koreň" *bi-.* K tomu sa pripája nový anglický adjektívny sufix *-c.*

Pri slove *aerobic,* ako sa uvádza v liste, ide o dve otázky, ako ho treba vyslovovať a ako sa má písať. Hoci je utvorené z gréckeho základu, pri výslovnosti hrá dôležitú úlohu najmä to, kde vzniklo a prostredníctvom ktorého jazyka sa dostalo do slovenčiny. O tom, že slovo *aerobic* pochádza z angličtiny a odtiaľ sa rozšírilo do ďalších európskych jazykov, svedčí jeho zvuková i písaná podoba.

V slovenčine sa internacionalizmy gréckeho pôvodu s predponou *aero-* vyslovujú tak, ako sú napísané — *aeroplán, aerodróm, aerodynamika.* Rovnaká výslovnosť je napr. aj v nemčine — *das Aeroplan, das Aerodrom.* Na rozdiel od toho sa predpona *aero-* v angličtine vyslovuje *éro: aeroplane* [éroplejn], *aerodrome* [érodroum], *aeroline* [érolajn]. Táto anglická výslovnosť hláskovej skupiny *ae* ovplyvnila výslovnosť slova *aerobic* tak v nemčine, ako aj v slovenčine.

Keďže slovo *aerobic* je zatiaľ dosť nové, málo zdomácnené, píše sa na začiatku so samohláskami *ae* a na konci s písmenom *c.* Nič však nestojí v ceste, aby sa výslovnostná podoba neuplatnila aj v písanej podobe, teda aby sa používala podoba *erobik.*

Eva Rísová

Ks

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník *19*, 1985, č. 6. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, DrSc. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Michalíková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 817 59 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v júni 1985. Registr. zn. F-7050.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distributions rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985

Cena Kčs 3,—